

RAZLIKE U PROSOCIJALNOM I AGRESIVNOM PONAŠANJU DJECE PREDŠKOLSKE DOBI, OVISNO O UČESTALOSTI DJETETOVE INTERAKCIJE S LUTKOM

IVON HICELA¹, JOŠKO SINDIK²

Uvod: Lutka je važan odgojni, obrazovni i terapijski agens, te je poticaj za kreativno izražavanje djece. Stoga odgojitelji u vrtiću trebaju biti upoznati s lutkama kao medijem mogućnosti poticanja razvoja djece. Glavni cilj istraživanja je bio odgovor na pitanje: postoje li razlike u prosocijalnom i agresivnom ponašanju djece predškolske dobi u odnosu na odgojiteljičinu učestalost uporabe lutke u odgojno-obrazovnom radu. Materijal i metode: Dvadeset odgojiteljica je procijenilo razinu prosocijalnog ili agresivnog ponašanja kod 248-ero djece iz dječjih vrtića u Splitsko-dalmatinskoj županiji, u dobi od 5,5 do 7 godina (svaka odgojiteljica za djecu u odgojnoj skupini djece u kojoj sama radi). Djeca su bila raspoređena u eksperimentalnu (u kojoj odgojiteljica vrlo često rabi lutku u radu) i kontrolnu skupinu (u kojoj odgojiteljica vrlo rijetko primjenjuje lutku u radu). Odgojiteljice su procijenile ponašanje djece u vlastitoj odgojnoj skupini dječjeg vrtića Skalom za procjenu prosocijalnog i agresivnog ponašanja djece (Žužul i Vlahović-Štetić). Rezultati: Analizom varijance utvrdili smo da se djeca u eksperimentalnoj i kontrolnoj skupini značajno razlikuju u zastupljenosti agresivnog, odnosno prosocijalnog ponašanja. Agresivno ponašanje je statistički značajno zastupljenije u kontrolnoj, a prosocijalno u eksperimentalnoj skupini. U obje skupine ove dvije vrste ponašanja su negativno i statistički značajno povezane. Rasprava: Glavni nalaz istraživanja sugerira da je redovita primjena različitih metoda uporabe lutke u odgojno-obrazovnom radu u dječjem vrtiću povezana s pojavnošću dvaju oblika socijalnog ponašanja djece (prosocijalnim i agresivnim). Ovi rezultati mogu dati smjernice za praktični rad, s potencijalnom mogućnošću utjecaja na djecu, poželjnom uporabom lutke u odgojno-obrazovnom radu. Zaključak: Djecu u eksperimentalnoj skupini (češća uporaba lutke u odgojno-obrazovnom radu) odgojiteljice su procijenile kao više prosocijalnu, a manje agresivnu u odnosu na kontrolnu skupinu djece. Povezanost prosocijalnog i agresivnog ponašanja djece negativna je i statistički značajna i u eksperimentalnoj i u kontrolnoj skupini.

Deskriptori: EDUKACIJA; METODE; DIJETE, PREDŠKOLSKO; IGRA I IGRAČKE

UVOD

Pri dolasku u predškolsku ustanovu djeca su suočena s nizom novih situacija koje zahtijevaju primjenu njihovih socijalnih, emocionalnih, komunikacijskih i svakodnevnih vještina. U vrtiću se dijete suočava sa svojim vršnjacima i nastavnicima i izgrađuje odnose koji čine osnovu za njegov život, učenjem kompetencija iz područja međuljudskih i intrapersonalnih odnosa. Vygot'sky (1) upućuje na to da socijalno ponašanje nastaje primjenom

kognitivnih sposobnosti kojima u interakciji s drugima percipiramo događaje, tumačimo im uzroke, interpretiramo događaje te predviđamo one buduće. Kombinacijom etnoloških i kognitivnih objašnjenja socijalnog ponašanja i djeca i majke kognitivno interpretiraju njihove međusobne odnose. U skladu s ova dva pristupa, tijekom rane socijalizacije u obitelji ili u dječjem vrtiću, ovi utjecaji utječu na djetetov daljnji razvoj, te se prenose i na druga područja međuljudskih odnosa. Na temelju odnosa sa svojim ranim skrbnicima djeca stvaraju unutarnje radne modele za tumačenje događaja i iščekivanje onoga što će se dogoditi i što će utjecati na buduće odnose djeteta s drugim ljudima (Bowlby, Maccoby, Schaffer, Vander-Zander).

U kontekstu višestruke interakcije s odraslima i vršnjacima djeca razvijaju svoje socijalne kompetencije koje Sroufe (3) definira kao sposobnost stvaranja i koordinacije fleksibilne, adaptivne reakcije na zahtjeve zaštite okoline. Po ovoj definiciji socijalno kompetentna su u predškolskoj dobi djeca koja se upuštaju u zadovoljavajuće interakcije i aktivnosti s odraslima i vršnjacima, da bi precizirala osobne socijalne kompetencije. Koboltova (4) piše da je socijalna kompetencija konstrukt ovisan ne samo o sposobnosti djeteta, razvoju njegove spoznaje i emocija, nego i karakteristike interaktivnih procesa u kojima djeca žive i odrastaju. Koboltova naglašava važnost razumijevanja perspektive drugih kao ključne kompetencije, koja omogućuje percepciju namjere i partnersku komunikaciju. Dok

¹ Filozofski fakultet u Splitu

² Dječji vrtić Trmoruzica

Adresa za dopisivanje:

Dr. sc. Joško Sindik, prof. psihologije, Dječji vrtić Trmoruzica, e-mail: josko.sindik@zg.t-com.hr

dijete nije dovoljno razvilo ove vještine, njegova koordinacija između partnera u igri bit će loša i često će dolaziti do sukoba. Proces zauzimanja perspektive drugih razvija se i diferencira samo kroz interakciju. Stoga se odgovarajuće komunikacije i interakcije, i s roditeljima i s odgojiteljicama i vršnjacima, kod predškolske djece pojavljuju kao važni elementi razvoja dječjih sposobnosti da zauzmu druge perspektive osim vlastite. U tom procesu važnu ulogu može imati djetetova igra s lutkom.

Lutke pomažu djeci da razviju sposobnost razumijevanja stvari iz različitih perspektiva, što je preduvjet za toleranciju, empatiju i emocionalnu inteligenciju. Sve to je preduvjet za uspješne društvene odnose. Vasta, Haith i Miller (5) smatraju da su uvid u situaciju iz perspektive drugih, kao i empatija, glavni preduvjeti prosocijalnog ponašanja. Socijalne vještine, kao osnova dobrih odnosa između djece te između njih i odgojitelja u vrtiću su vještine slušanja, govorenja, traženje pomoći i prihvaćanje druge djece. Te vještine, između ostalog, uključuju postavljanje pitanja, čekanje reda i sudjelovanje u igri, slijeđenje uputa edukatora, uključivanje u aktivnosti, nalaženje prijatelja za igru i pomoć drugima. Drugim riječima, odgovarajući društveni razvoj zahtijeva znanje i razumijevanje normi, pravila i vrijednosti zajednice u kojoj djeca žive. Dijete koje ih je usvojilo, razvilo je vještine socijalne kompetencije. Mnogi izvori govore da neverbalna i verbalna komunikacija u kazalištu lutaka i drugim izražajnim sredstvima komunikacije pomaže djetetu da se socijalizira u okolini te da se pruža djelotvorna pomoć nesigurnoj i suzdržanoj djeci u integraciji u odgojnoj skupini. Razmjena mišljenja između odgojitelja i djece prilikom predstave s marionetama za dijete je izvor neograničene mogućnosti pružanja iskustva i znanja o svijetu i društvu. Dijete usvaja lutku kao autoritet koji je samo izabralo i nije mu nametnut. Marioneta tako postaje pseudo-povjerljivi posrednik između djeteta i okoline (6). Ovisno o utjecaju okoline i po vlastitom izboru, dijete neko ponašanje pokazuje u situacijama kad smatra da je korisno i smisleno. Neka od tih ponašanja su društveno poželjna (prosocijalna ponašanja), dok druga okolina može označiti kao nepoželjna (posebno agresivno ponašanje). U najširem smislu, poželjno se prosocijalno ponašanje definira kao podatno, intencionalno ponašanje, koje ima pozitivne posljedice za druge ljude (E i -

senberger i Miller) (7). U socijalno-psihološkim istraživanjima najčešće se prosocijalno ponašanje istraživalo u kontekstu pomoći drugima, koja se manifestira na različite načine: verbalnom i fizičkom potporom u radu i zadacima, u interveniranju kad je netko u opasnosti i slično. Kategorija nepoželjnih ponašanja sastoji se prvenstveno od onih koja su štetna za osobu baš kao i za druge ljude. Jedno od ponašanja koje se karakterizira kao agresivno namjerno je uništavanje (5). Agresija među djecom predškolske dobi nije neobična pojava, na što upućuje Vlahović-Štetić (8). Agresivno se ponašanje javlja vrlo rano, a obilježje mu je da se ono može stabilizirati već oko 4. godine života. Iako se u ranom djetinjstvu očekuje pojava agresivnog ponašanja i smatra ga se fazom razvoja, potrebno ga je kontrolirati i djetetovu energiju usmjeriti u prihvatljivi oblik rješavanja konfliktnih situacija. Odgojitelji u području predškolskog odgoja imaju izvrsnu priliku da utječu na ponašanje djece, uz odgovarajuće komunikacije i odnose, uključujući i uporabu lutke na različite načine. Kada djeci koja su u svađi ponudi lutku, ona će moći verbalizirati svoj bijes i početi razumijevati zašto su se ljutili i svađali. U takvoj situaciji lutka može biti konstruktivan posrednik koji omogućuje da djeca pronađu rješenje pogodno za sve, koje iz to promiče njihove prosocijalno ponašanje. Katz (9) smatra da neka djeca razumiju situaciju i ispravno je prepoznaju, ali nemaju dovoljno praktične vještine u tome kako se ponašati na prosocijalan način. Neko djeci u vrtiću valja omogućiti nova iskustva, naučiti ih da čekaju u redu, međusobno podijele igračke i stvari, da se uključe u zajedničke djelatnosti, ako ta iskustva već nisu stekla kod kuće. Lutka će lakše preusmjeriti dječje neprihvatljivo ponašanje, jer će igre s različitim tipovima lutaka ojačati djetetovu komunikaciju. U tim se igrama može navesti dijete da stječe nove uvide u svoje emocije, u svoje ponašanje te da razvija nove vještine (6).

Svaka stvar iz djetetova svakodnevnog života može biti oživljena uz pomoć lutaka i dati joj simboličko značenje. Ako dijete dobiva priliku da se animira svijet oko njih, može svijet vidjeti iz različitih perspektiva.

Interakcija s lutkom kroz učenje promatranjem

Bandura (10, 11, 12), teoretičar socijalnog učenja, proučavao je učenje u društvenom okruženju. On je objašnjavao

kako kroz socijalnu interakciju, pod utjecajem ponašanja drugih ljudi u skupini, pojedinci uče modificirati svoje ponašanje. Takvo učenje, koje on naziva opservacijskim (učenje promatranjem), odvija se u dva oblika: modeliranje i vikarijsko učenje. Modeliranje se odnosi na promjene u ponašanju pojedinaca kao rezultat promatranja ponašanja drugih. Modeliranje je vrlo važan mehanizam za učenje. Roditelj i odgojitelji su dužni pokazati djeci poželjno ponašanje modela. Poznato je da djeca prije oponašaju ono što rade roditelj i odgojitelji, a ne ono što im oni nalažu da učine. Popis novih oblika ponašanja, koja djeca mogu učiti kroz modeliranje je beskrajn. Osim poželjnih ponašanja, modeliranje može uzrokovati i ono neželjeno: oponašanjem dijete može naučiti i agresiju, pretvaranje i neiskrenost. Prema Banduri (10, 11) postoje četiri vrste modeliranja, kojima je zajedničko da pojedinac uči neko ponašanje promatranjem drugih. Za djecu predškolske dobi prva su dva načina učenja karakteristična: direktno i simboličko modeliranje, koje se temelji na promatranju ponašanja drugih: roditelja, odgojitelja i vršnjaka. Direktno modeliranje bi značilo da djeca jednostavno pokušavaju oponašati druge: roditelje, odgojitelje, vršnjake. Ovo u kontekstu lutke znači da bi djeca odražavala ponašanjem način kako se odgojitelj ponaša s lutkom, kako je postavlja na ruku i prste te kako je proizvodi, tvori. Simboličko modeliranje je oponašanje ponašanja prikazanog u knjigama, filmovima ili na televiziji. Pričanje priča, bajki za djecu, gledanje lutkarske predstave, u vrtiću ili kazalištu lutaka, na filmu i televiziji, bit će model za djetetovu igru s lutkom, igru kazališta, u kojoj će ono samo ili s pomoću lutke oponašati govor, ponašanje, pristojnost, odijevanje svojih omiljenih likova. Opservacijskim učenjem dijete može usvojiti nova ponašanja te utvrditi ona već stečena, ovisno o tome što ga u vrijeme promatranja ponašanja drugih demotivira ili motivira. Odgojitelji u vrtiću moraju biti svjesni da su djetetov model ponašanja. Očito, dijete reagira na modeliranje, uspostavlja standarde o tome što je prihvatljivo, a što neprihvatljivo ponašanje. Socijalnim iskustvom razvija kognitivni model okoline u kojem živi te dalje daje temelj djetetu za razmišljanje i odlučivanje o ponašanju u socijalnim situacijama. Ali djeca također mogu imati negativne modele. Počevši s Bandurom (12), u brojnim istraživanjima mnogi su znanstvenici potvrdili

da djeca koja gledaju nasilne filmske junake mogu naučiti nove oblike agresije, te da ih takvi filmovi potiču na agresivno ponašanje. Jasno je da djeca oponašaju nepoželjne postupke koje vide. Većina često oponaša agresivna djela "dobrih" likova, koji agresijom postižu cilj. Zahvaljujući televiziji, djeca postaju tolerantnija na nasilje i agresiju i manje uznemirena zbog toga (Parke i Slaby) (13). Prema Eggen i Kauchaku (13), sljedeći su rezultati opservacijskog učenja: učenje novih ponašanja, održavanje postojećih, privlačenje pozornosti, promjena inhibicija, izazivanje emocija. Učenje novog ponašanja je ono koje prije promatranja modela pojedinca nije usvojeno. Primjer takvog učenja je kad odgojiteljica npr. pokaže kako se lutka drži u ruci, kako se pokreće marioneta, kako se pravi lutka. Pojačavanje postojećih ponašanja je ono kada drugi potiču na već postojeće vlastito ponašanje. Takva učenja u vrtiću dolaze na vidjelo u svakodnevnim situacijama praktičnih aktivnosti: pospremanje stola nakon obroka, igračka nakon igre. Kada dijete shvati da je odgojitelj ili njegov prijatelj pospremio igračke, on će sam nakon igre učiniti isto. Znači da je odgojitelj ili prijatelj primjer podržao djetetovo već postojeće ponašanje. Modeliranje fokusira djetetovu pozornost na određene vidove igre. Ako odgojitelj počne igru i aktivnosti s lutkom, povećat će se vjerojatnost da se djeca u skupini počnu igrati s njima. Inhibicija je ograničenje u ponašanju koje osoba utvrdi sama sebi. Modeliranjem se može povećati ili smanjiti. Recimo da je odgojitelj uveo pravilo da se prije odlaska na dvorište treba pospremiti igračke. Neka djeca su već izašla u dvorište, ali to nisu učinila. Ostatak skupine će odbiti da pospremi igračke. U tom slučaju, zbog odgojiteljeve nedosljednosti, sve više i više djece će otići u dvorište ne pospremvši igračke. Promatrajući kako model izražava svoje emocije, djeca mogu promijeniti razinu vlastitih emocija. Izražaji radosti, zanos, ljubavi i slične ugodne emocije mogu se potaknuti različitim lutkarskim igrama i simbolima. Na učinkovitost modela najznačajnije utječu dva faktora: prikladnost promatranog modela i opažena kompetencija. To znači da je pogodnost modela učinkovitija što je on sličniji pojedincu (Schunk) (13). Djeca na primjer uče od oba roditelja, ali oponašaju roditelja istog spola. To je vjerojatno zbog intenzivnije zamijećene sličnosti s modelom. Djevojke u igri vole oponašati majku ili odgojiteljicu,

a dječaci oca ili druge muške osobe koje vole. To potvrđuje svakodnevnu praksu u dječjem vrtiću u odabiru igara: djevojke se vole igrati obitelji u kutiću lutaka, dok dječaci vole voziti automobile, avione i slično. Zapažena sličnost ne objašnjava sve učinke modeliranja. Važan čimbenik za modeliranje je percepcija kompetencije modela. Djeca u vrtiću radije oponašaju model za koji misle da je kompetentniji, bez obzira na to što možda imaju veće sličnosti s nekompetentnijim modelom. Djeca će oponašati lik iz priče, pripovijetke, drame, lutkarske predstave, lik s televizije, filma ili pak prijatelja iz svoje skupine, ako misli da je on dobar (jak, "svemoguć", hrabar, i sl.). To je dobra prilika za odgojitelja da promiče ili regulira određena ponašanja s pomoću lika lutaka, prema kojima djeca osjećaju posebnu ljubav (lutka div, koji je pomogao starijim osobama, itd.). Kompetencija i sličnost mogu biti u interakciji. Kad se djeca u nekoj situaciji plaše (npr. liječnika), ili kad pokušavaju dokazati svoje sposobnosti, skloni su oponašati model koji je u istom položju kao i onaj koji je već uspio prebroditi takve situacije.

Učenje promatranjem prema Banduri (12) odvija se u četiri faze, kao način za modeliranje ponašanja djece. Prva faza opservacijskog učenja je usmjerenje pozornosti na model. Najviše pozornosti privlače pojedinci koji imaju visok status, koji su kompetentni, profesionalni, privlačni, popularni i cijenjeni (Sulzer-Azaroff i Mayer) (13). Odgojitelj lutkom može pomoći svojoj djeci da se zainteresiraju, motiviraju za ono što im lutka želi poručiti. S lutkom odgojitelj lako može privući dječju pozornost i postići da sudjeluju u određenim aktivnostima. Kad je odgojitelj već privukao dječju pozornost, u drugoj fazi pokazuje ponašanje za koje želi da ga djeca usvoje. To će se postići s odgovarajućim lutkama: lutka peru ruke prije jela, lutka akrobat izvodi kretnje tijekom tjelesnog odgoja. Reprodukcijski modeliranog ponašanja je treća faza, koja bi se trebala izraziti u samostalnom ponašanju djece. Nadzorom odgojitelj korigira usvojeno modelirano ponašanje, ohrabrujući dijete na poželjna ponašanja. Samostalne igre ili one u skupini daju posebnu priliku za praćenje usvajanja modeliranog ponašanja, a posebno igra s lutkom, kada djeca pokazuju osjećaje i ponašanje različitih modela i njihov stav prema njima. Lutkama koje su izabrali kao primjer ili autoritet, djeca vjeruju bez srnaka ili neugodnosti. Djetetova je komunikacija putem lutke zai-

grana, spontana, održava njegovo dostojanstvo i učvršćuje pozitivnu sliku o sebi (14).

Dijete počinje oponašati roditelje već na kraju prve godine života (npr. pljeskanje rukama), dok u drugoj godini oponaša izgovor riječi, te tako usvaja govor. U ranom djetinjstvu i predškolskoj dobi dijete oponaša različite aktivnosti odraslih, pa time također uči. Oponašanje se nastavlja kasnije u djetinjstvu, mladosti i u odrasloj dobi. Oponašanjem stječemo znanja i vještine, ali i "dublje" vrijednosti: kada dijete uspješno imitira osobu, ne razvija samo određene aktivnosti, već ovladava i tom osobom. Osim toga, roditelji i odgojitelji su svakako glavni modeli u dječjem životu. Mnoga djeca oponašaju svoje roditelje i odgojitelje u igri s prijateljem ili lutkom. Oponašanjem djeca mogu naučiti odgojiteljev odnos prema vršnjacima u skupini te primjenu određenih aktivnosti i materijala za igru. Na primjer, ako se djeci svidjela određena pjesma ili lutka, jer su je upoznali sa svojim odgojiteljem. Lutka će biti izrađena točno kao odgojiteljeva, djeca će pjevati istu pjesmu kao odgojitelj. Ako odgojitelj održava disciplinu vikom na djecu, ona će početi igru deranjem na suigrače i služiti se istim riječima kao odgojitelj. Djeca u vrtiću i u školi ne uče samo na temelju onoga što odgojitelj kaže, nego i na tome kako se ponaša. Dijete od modela usvaja prosocijalne oblike ponašanja kao što su suradnja, odgovornost, suosjećanje, velikodušnost, uslužnost, radoznalost. Ali i druge pojave kao što su svadljivost, konfliktnost i sebičnost povezane s problemima socijalizacije (Diamond, Guralnick i sur., Wittmer i sur., Wilson) (13). Kad se dijete igra sa svojom lutkom onako kako ga majka odgaja, on postaje majka, s njom se identifikira. Od oponašanja do identifikacije samo je jedan korak. Zagospodariti oponašanjem druge osobe znači da si obogatio svoju osobnost, postao svestraniji. Do spolne zrelosti u sebe ugradimo osobnost mnogih drugih: naših roditelja i odgojitelja, prijatelja, književnih, filmskih i televizijskih likova. Ako je ta "gradnja" društveno pozitivna, i naša će osobnost biti pozitivna i sveobuhvatna.

Odgojitelji u interakciji s lutkom kao model djetetovog socijalnog učenja i ponašanja

Mnoga djeca oponašaju svoje roditelje, odgojitelje u igri s prijateljem ili

lutkom. Oponašanjem djeca mogu usvojiti stajališta odgojitelja, vršnjaka u skupini, određene aktivnosti, upotrebu predmeta. To će omogućiti djeci da zavole lutke ili pjesme koje voli odgojitelj, pogotovu ako imaju dobar odnos s njim. Djeca u vrtiću i u školi ne uče samo na temelju onoga što pedagog i odgojitelj govori, nego prije svega na temelju njihovog ponašanja. Promatrane uzorke ponašanja djeca prenose u svoju igru ili praksu. Tijekom igre te obrasce ponašanja raščlanjuju i prakticiraju. Te elemente potom kombiniraju, pa mijenjaju svoj kontekst (15). U ovom slučaju djeca se igraju jačajući promatrane oblike ponašanja i nove konstrukcije. Važno je da dijete ima dovoljno znanja i mogućnosti za stjecanje novih iskustava. Dolazi u kontakt s neizravnim modelom ponašanja, odgojiteljevom kreativnom igrom s lutkom, jer će samo tako moći reproducirati takvo ponašanje i preuzeti ga kao svoje. Važno je da su odgojitelji u interakciji s djecom putem lutaka i promicanjem suradnje u igri bogati i raznoliki u pristupima. Odgojitelj dopušta djetetu da bude samo s lutkom, skriveno od javnosti, prepušteno intimnim osjećajima, potrebama i razmišljanjima. Broggin (16) ističe da scenska igra s lutkom ostvaruje nekoliko oblika interakcije: lutkar-lutka, lutkar-publika i lutkar-lutkar. Svaki od tih odnosa je bogat i ohrabrujući, osobito onaj između lutkara i lutke. Zahvaljujući lutkarima koji animiraju lutku, ona u dramskoj igri iz pasivnoga oblika postaje "živ" materijal, u djetetovim rukama. "Oživljavanjem" marioneta postaje djetetu bitno sredstvo komunikacije. Iluzija njene "vitalnosti", sadržana je u kretnji, jeziku gesta i pokreta, govoru.

Stilizirane kretnje, glas i vizualni izgled važni su za svaku lutku. Majaron (6) upućuje na to da se suvremeni lutkar služi istim modelom: želi nas uvjeriti da gledamo parabolno i simbolično na životne situacije kroz stilizirani objekt s neobičnim kretnjama i čudnim glasom. Predmet oblikovan čovjekovom voljom dobiva novi simbolički smisao, pa postaje novo biće, kao model i metafora koja prenosi energiju lutkara na taj objekt što "oživljava" s vlastitim očima i rukama. Najvažnije je vjerovanje u čaroliju preobrazbe, vjera u moć jezika predmeta (6). Broggin (16) navodi načine uporabe lutke u odgojno-obrazovnom radu u dječjem vrtiću. To su lutka / skupina, lutka / sadržaj, lutka / područje, lutka / odgojni projekt i lutkovne igre sa scenskom

lutkom (lutka / dramatizacija). Primjena načina lutka / skupina uključuje odgojiteljevo usmjeravanje dječje pozornosti služeći se marionetama u situacijama svakodnevnog života i navika skupine: pri ulasku i izlasku iz vrtića, pri doručku i ručku, odlasku u WC, tijekom različitih aktivnosti kao što su dječje igre. Lutka informira i potiče dječju pozornost, najavljujući očekivano ponašanje djece u svakoj situaciji. Ova uporaba lutke omogućava odgojiteljima gradnju i održavanje pozitivne komunikaciju s djecom. Ona potiče prijateljstvo i suradnju među djecom i smanjuje sukobe. Lutka u rukama odgojitelja pomaže djetetu bolje razumijevanje pravila ponašanja, integraciju u različite situacije, svakodnevne aktivnosti u vrtiću (priprema i čišćenje stolova za jelo, pospremanje igraćaka itd.). Odgojitelj s pomoću lutke potiče djetetov razvoj, higijenske i radne navike.

Načinom lutka / sadržaj te lutka / područje odgojitelj i aktivno potiče djecu da uče i stječu iskustva unutar određenog sadržaja ili djelokruga. Lutkarska igra na zoran i životan način omogućuje djeci da bolje strukturiraju vlastita iskustva i uspješno grade svoje razumijevanje tih iskustava. Drugim riječima, dopušta im da pomnije promatraju i interpretiraju svijet oko njih. Način lutka / odgojni projekt metoda je gdje lutka postaje medij za razvoj teme, preko sadržaja i aktivnosti u različitim odgojno-obrazovnim područjima. Ako su odgojitelju lutka i njezina priča nit vodilja, lutka pomaže u poticanju djetetova zanimanja za proučavanje problema koje treba rješavati, istodobno kao i održavanje poželjnosti sadržaja projekta. Lutkina priča prenosi se s jedne aktivnosti na drugu unutar teme, što potiče integrirano učenje. Znači da se primjenom načina lutka / obrazovni projekt potiče razvoj vještina i djetetov emocionalni, moralni i estetski senzibilitet. Igra sa scenskom lutkom uključuje lutkarske improvizacije, lutkarske predstave, dramatizaciju i adaptaciju umjetničkih tekstova, tj. načina za primjenu lutke kroz obrazovanje i umjetnost. Vjerujemo da je ovo važno, jer dijete razvija kreativnost i osobnost (16). Učiti djecu o umjetnosti lutkarstva s dječjim predstavama, služeći se lutkom za stjecanje vještine pričanja priča, potiče kognitivni razvoj i sposobnost za kreativno izražavanje. Pričanje priče pomoću lutke omogućuje djeci doživjeti i proživjeti razne životne situacije. A to su i pripreme za budući život. Ono što su vidjela i čula od odgojitelja

djeca poslije provode i to oponašaju u svojim igrama. Jedna od prednosti kreativnog lutkarstva je u tome da ono pruža priliku za testiranje životnih situacija. Promatranje i stvaranje lutkarske predstave dijete navodi na to da se naknadno lakše snađe u takvim situacijama. Za dijete je zanimljiva svaka komunikacija s lutkom i sve vrste lutaka. Također nudimo i mogućnost poboljšanja komunikacije odgojitelj - djeca, smatra Kobolt (17). Ukratko, lutka je važan odgojni, obrazovni i terapijski agens, te je poticaj za kreativno izražavanje. Stoga odgojitelji u vrtiću trebaju poznavati lutke kao medij mogućnosti, razumjeti sve vrste lutaka i težiti tome da se uključe u postizanje različitih programskih ciljeva. To je sve više potrebno, jer ne postoji niz sadržaja kojima se za djecu u vrtiću nužno treba služiti u odgojno-obrazovnom radu, a isto tako ne postoji unaprijed definirana razina razvoja koji djeca određene dobi u određenom trenutku trebaju postići.

Cilj i hipoteza istraživanja

Glavni cilj istraživanja je bio odgovor na pitanje postoje li razlike u prosocijalnom i agresivnom ponašanju djece predškolske dobi u odnosu na učestalost uporabe lutke u odgojno-obrazovnom radu. Indirektno smo time dobili smjernicu o mogućnosti uporabe lutke kao didaktičkog sredstva na zastupljenost prosocijalnog i agresivnog ponašanja djece.

Osnovnu hipotezu temeljili smo na istraživanjima Bandure (10, 11) i Broggin (16): redovita primjena lutke u predškolskom programu trebala bi biti pozitivno povezana s prosocijalnim, a negativno s agresivnim ponašanjem djece. Pretpostavili smo da je češća uporaba lutke u odgojno-obrazovnom radu pozitivno povezana s prosocijalnim, a negativno s agresivnim ponašanjem djece. S druge strane, pretpostavili smo da bi međusobna povezanost pojavnosti agresivnog i prosocijalnog ponašanja u obje skupine trebala biti podjednaka i negativna (naime, po svojem temeljnom obilježju, agresivno ponašanje je djelomična opreka onom prosocijalnom). Postavili smo dva problema istraživanja:

1. Utvrditi kolike su razlike u prosocijalnom i agresivnom ponašanju djece između eksperimentalne i kontrolne skupine.
2. Utvrditi kakva je povezanost prosocijalnog i agresivnog ponašanja djece, posebno u eksperimentalnoj, a posebno u kontrolnoj skupini.

METODA

Ispitanici i postupak

Eksperimentalnu (N=125), odnosno kontrolnu (N=123) skupinu djece koja su bila ispitanici u ovom istraživanju, selekcionirali smo na temelju njihove pripadnosti odgojnim skupinama u kojima su radile odgojiteljice koje su najčešće, odnosno najrjeđe rabile lutku u odgojno-obrazovnom radu.

Naime, u preliminarnom istraživanju (u kojem su ispitanice bile odgojiteljice) ispitali smo reprezentativnu skupinu odgojiteljica iz slučajno odabranih dječjih vrtića na području Splitsko-dalmatinske županije. Od ukupno 120 odgojiteljica odabrali smo samo one koje pripadaju ekstremnim skupinama od po 10 odgojiteljica u odnosu na učestalost svih načina uporabe lutke u odgojno-obrazovnom radu: najčešća uporaba lutke (N=10) te najrjeđa (N=10). Eksperimentalnu i kontrolnu skupinu djece odabrali smo na temelju učestalosti uporabe lutke u odgojno-obrazovnom radu kod odgojiteljice čiju odgojnu skupinu djeca polaze, iz većeg uzorka odgojitelja u preliminarnom istraživanju, a u odnosu na više načina uporabe lutke (tablica 1). Iz tablice je lako uočljivo da odgojiteljice iz odgojnih skupina kojima pripadaju djeca one eksperimentalne statistički značajno češće primjenjuju lutku u odgojno-obrazovnom radu, na sve načine (u odnosu na kontrolnu skupinu). Detaljniji uvid u tablici 1 otkriva da su razlike između skupina u primjeni lutke statistički značajne: lutka / obrazovni projekt (F=1521,00), lutkarske predstave (F=812,25), lutkarske dramatizacije i adaptacije umjetničkih tekstova (F=586,71), lutkarska improvizacija (F=492,84), a kod lutke / skupine (F=486,00). Između dviju skupina je najmanja, ali još ipak statistički značajna razlika u sljedećim načinima uporabe lutka: lutka / sadržaj (F=143,56) i lutka / područje (F=168,75). Znači da kod svih nezavisnih varijabli uporabe lutke u odgojno-obrazovnom radu postoje statistički značajne razlike između kontrolne i eksperimentalne skupine. Znači, odgojiteljice u eksperimentalnoj skupini češće rabe lutku na različite načine nego odgojiteljice kontrolne skupine.

Za ispitivanje djece tražili smo pismeni pristanak njihovih roditelja, a odgojiteljima smo naglasili važnost davanja iskrenih odgovora (procjena), te upotrebu rezultata isključivo u znanstvene svrhe.

Tablica 1. Prosječni rezultati i raspršenja, razlike između odgojiteljica u eksperimentalnoj (N=10) i kontrolnoj (N=10) skupini u načinima uporabe lutke (ANOVA)

Table 1. The average results and dispersions, differences between teachers in experimental (N=10) and control (N=10) group in way to use puppets (ANOVA)

Varijabla Variable	Skupina Group	Aritmetička Sredina Arithmetic mean	Standardna devijacija Standard deviation	F-omjer F-ratio	Značajnost Significance
Lutka/Skupina Puppet/Group	eksperimentalna experimental	5,00	0,00	486,00	p<0,01
	kontrolna control	1,40	0,52		
Lutka/Osobina Puppet/Characteristics	eksperimentalna experimental	4,33	0,50	143,56	p<0,01
	kontrolna control	1,80	0,42		
Lutka/Područje Puppet/Field	eksperimentalna experimental	4,60	0,52	168,75	p<0,01
	kontrolna control	1,60	0,52		
Lutka/Odgojni projekt Puppet/Educational project	eksperimentalna experimental	4,90	0,32	1521,00	p<0,01
	kontrolna control	1,00	0,00		
Lutkovne improvizacije Puppet improvisation	eksperimentalna experimental	4,90	0,32	492,84	p<0,01
	kontrolna control	1,20	0,42		
Lutkovne igrice Puppet games	eksperimentalna experimental	5,00	0,00	812,25	p<0,01
	kontrolna control	1,20	0,42		
Lutkovna dramatizacija Puppet dramatisation	eksperimentalna experimental	5,00	0,00	586,71	p<0,01
	kontrolna control	1,30	0,48		

Nakon preliminarnog istraživanja odgojiteljice iz dva subuzorka (20 odgojiteljica) jednokratno su procijenile razinu prosocijalnog ili agresivnog ponašanja kod djece koja borave u odgojnim skupinama u kojima su odgojiteljice radile. Drugim riječima, procijenjeno je 248-ero djece, u dobi od 5,5 do 7 godina, koja su pohađala dječje vrtiće u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Prosocijalno i agresivno ponašanje 125-ero djece procijenilo je u eksperimentalnim skupinama 10 odgojiteljica, dok je ista ponašanja kod 123-je djece procijenilo 10 odgojiteljica u kontrolnim skupinama.

Instrumenti i metode obrade podataka

Za potrebe selekcije djece u eksperimentalnoj i kontrolnoj skupini, informacije o učestalosti i načinu uporabe lutke u odgojno-obrazovnom radu u dječjem vrtiću, dobili smo na temelju Brogginijeve podjele načina uporabe lutke u dječjem

vrtiću (16). Na toj teorijskoj osnovi sastavili smo anketni upitnik Način uporabe lutke za odgojitelje. Upitnik opisuje sedam različitih načina uporabe lutke u odgojno-obrazovnom radu u vrtiću:

- 1 - lutka/skupina,
- 2 - lutka/osobina,
- 3 - lutka/područje,
- 4 - lutka/odgojni projekt i lutkarske igre,
- 5 - lutkarska improvizacija,
- 6 - lutkarske predstave,
- 7 - lutkarske dramatizacije i adaptacije umjetničkih tekstova.

Učestalost svakog načina uporabe lutka odgojiteljice su same procjenjivale primjenom Likertove skale: nikad ne rabi lutku (1), primjenjuje je 1-2 puta na godinu i rjeđe (2), 1-2 puta u dva mjeseca ili kadikad (3), rabi je 3-4 puta na tjedan i češće, kad god je to prikladno, u svakoj prilici (4) i 1-2 puta na dan, upotrebljava je svakodnevno (5). Na temelju ovih procjena odredili smo ekstremne skupine

Tablica 2. Prosječni rezultati i raspšenja, razlike između djece u eksperimentalnoj (N=125) i kontrolnoj (N=123) skupini u agresivnome prosocijalnom ponašanju djece (ANOVA)
Table 2. The average results and distribution, differences between the experimental (N=125) and control (N=123) group in children's aggressive and prosocial behavior (ANOVA)

Varijabla Variable	Skupina Group	Aritmetička Sredina Arithmetic mean	Standardna devijacija Standard deviation	F-omjer F-ratio	Značajnost Significance
Agresivno ponašanje Aggressive behaviour	eksperimentalna experimental	22,64	3,09	47,39	p<0,01
	kontrolna control	31,66	2,76		
Prosocijalno ponašanje Prosocial behaviour	eksperimentalna experimental	38,73	2,28	112,87	p<0,01
	kontrolna control	26,00	3,03		

Tablica 3. Pearsonovi koeficijenti korelacije u eksperimentalnoj (N=125) i kontrolnoj skupini djece (N=123) između varijabli agresivnog i prosocijalnog ponašanja
Table 3. Pearson correlation coefficients in the experimental (N=125) and control groups of children (N=123) between the variables of aggressive and prosocial behavior

Varijabla Variables	Prosocijalno ponašanje – eksperimentalna grupa Prosocial behavio- ur – experimental group	Agresivnost – eksperimentalna grupa Aggressiveness – experimental group	Prosocijalno ponašanje – eksperimentalna grupa Prosocial behavio- ur – control group	Agresivnost – eksperimentalna grupa Aggressiveness – control group
Prosocijalno ponašanje – eksperimentalna grupa Prosocial behaviour – experimental group	1,00	-0,47**		
Agresivnost – eksperimentalna grupa Aggressiveness – experimental group		1,00		
Prosocijalno ponašanje – eksperimentalna grupa Prosocial behaviour – control group			1,00	-0,71**
Agresivnost – eksperimentalna grupa Aggressiveness – control group				1,00

** korelacija značajna uz p<0,01

**correlation significant at p<0,01

od po 10 odgojiteljica, koje najčešće, odnosno najrjeđe rabe lutku u odgojno-obrazovnom radu (u odnosu na ukupni zbroj procjena za sve načine uporabe lutke zajedno). Potom smo testirali značajnost razlika u načinima uporabe lutke, između odgojiteljica koje su radile u odgojnim skupinama djece koje vrlo često, odnosno vrlo rijetko primjenjuju lutku u odgojno-obrazovnom radu.

Prosocijalno i agresivno ponašanje djece procjenjivalo se primjenom Žužulove i Vlahović-Štetićeve skale za procjenu prosocijalnog i agresivnog ponašanja djece (8). Skala se sastoji od 10 tvrdnji za

procjenu prosocijalnog ponašanja i 10 tvrdnji vezanih za procjenu dječjeg agresivnog ponašanja. Učestalost ponašanja za pojedino dijete dano je na skali procjene Likertova tipa od 1 (nikad se tako ne ponaša) do 5 (gotovo uvijek se ponaša tako). Rezultat je zbroj odgovora za 20 tvrdnji, dakle u potencijalnom rasponu od 20 do 100 bodova.

Prosocijalno i agresivno ponašanje djece ocjenjivale su odgojiteljice iz odgojnih skupina u kojima su djeca boravila. Naime, premda bi bilo objektivnije da ponašanje djece procjenjuje nezavisni procjenjivač, smatrali smo da jedino od-

gojiteljice, koje poznaju svako dijete u skupini, mogu dati dovoljno objektivne i pouzdane odgovore. Stoga smo im naglasili isključivo znanstvenu svrhu istraživanja i potrebu davanja vjerodostojnih odgovora.

U obradi podataka, uz temeljnu deskriptivnu statistiku i u preliminarnom i u glavnom istraživanju, analizom varijance testirali smo značajnost razlika rezultata eksperimentalne i kontrolne skupine (koja se u situaciji provjere razlika dvaju uzoraka zapravo svodi na t-test), dok smo Pearsonovim koeficijentima korelacije utvrdili povezanost između varijabli prosocijalnog i agresivnog ponašanja, posebno u eksperimentalnim, a posebno u kontrolnim skupinama.

REZULTATI

Deskriptivni podatci o prosječnim vrijednostima i raspšenjima nalaze se u tablici 1.

Već orijentacijski uvid u aritmetičke sredine upućuje na to da je agresivno ponašanje nešto izraženije u eksperimentalnim, a prosocijalno u kontrolnim skupinama ispitanika.

Rezultati prikazani u tablici 2 pokazuju da se u svim varijablama razlikuju ispitanici eksperimentalne i kontrolne skupine, a sve su to statistički značajne razlike na razini p < 0,01. Prosocijalno ponašanje je statistički značajno češće, a agresivno rjeđe u eksperimentalnim skupinama ispitanika.

Odgojiteljice koje rade u eksperimentalnim skupinama (N=125) češće rabe lutke u odgojno-obrazovnom procesu, pa procjenjuju da su djeca u njihovim odgojnim skupinama statistički značajno manje agresivna (F=47,39) i statistički značajno više prosocijalna (F=112,87). Obje vrijednosti su značajne na razini p < 0,01. Ovakav odnos sukladan je našoj prvoj hipotezi.

U matrici korelacija prikazanoj u tablici 3 utvrdili smo povezanosti između varijabli prosocijalnog i agresivnog ponašanja djece, posebno za eksperimentalnu i posebno za kontrolnu skupinu. U oba slučaja dobili smo statistički značajan negativan odnos (uz p<0,01) između prosocijalnog i agresivnog ponašanja. U eksperimentalnoj skupini korelacija (r=-0,47) pokazuje da je viši rezultat postignut na razini prosocijalnog ponašanja u eksperimentalnoj skupini, značajno povezan s nižim rezultatom na skali agresivnog

ponašanja u ovoj skupini ispitanika. Čak i u kontrolnoj skupini zabilježena je statistički značajna negativna povezanost ($p < 0,01$) između prosocijalnog i agresivnog ponašanja ($r = -0,71$), što znači da veći rezultat na skali prosocijalnog ponašanja znači i niži rezultat na skali prosocijalnog ponašanja u ovoj skupini ispitanika. Ovakav odnos sukladan je našoj drugoj hipotezi, i u biti je provjera valjanosti dobivenih rezultata. Naime, premda prosocijalno i agresivno ponašanje nisu u direktnoj opreci (i jedno i drugo su rjeđa ili češća, ali u svakom slučaju su diskontinuirana i svode se na niz pojedinačnih ponašanja u različitim vremenskim rasponima), po svojim osnovnim obilježjima su približno suprotna. Jedno (prosocijalno) je pozitivno, potkrjepljujuće i pozitivno usmjereno prema drugoj djeci, a drugo (agresivno) je usmjereno destruktivno, nepoželjno.

RASPRAVA

Glavni nalaz ovog istraživanja sugerira da redovita uporaba lutke na različite načine u odgojno-obrazovnom radu u dječjem vrtiću možda utječe na socijalno ponašanje djece. U ovom je slučaju moguće da uporaba lutke utječe na povećanje učestalosti prosocijalnog, a smanjenje agresivnog ponašanja djece. Odgojiteljčina interakcija s djecom pomoću lutke u dječjim vrtićima može biti koristan model za povećanje učestalosti različitih oblika prosocijalnih ponašanja predškolske djece. Uporaba lutke je pogodan model, jer djeci pruža mogućnost za dobivanje različitih socijalnih iskustava i vještina potrebnih za rješavanje mnogih trenutnih ili budućih problema u odnosima s vršnjacima i odraslima. Kao što je navedeno na početku, primjena igre s lutkama može biti vrlo djelotvorna za poticanje komunikacije između djece i odgojitelja. To potencijalno pridonosi emocionalnom i društvenom razvoju, posebice razvoju vještina, koje zovemo zauzimanje tuđe točke gledišta, tuđe perspektive koja je, kao što je navodi Kobolt (18), važna sastavnica socijalne kompetencije. Ostala literatura također ističe da je lutka važan faktor u interakciji između odgojitelja i djece i među djecom. Ona omogućuje dijadske i skupne, simetrične ili asimetrične odnose. Budući da takvi odnosi igraju važnu ulogu u razvoju djetetovih socijalnih vještina (19, 20, 21), lutka je važan čimbenik za uspješnu integraciju

djeteta u odnosima među vršnjacima, ili za izgradnju i održavanje kakvoće interakcije među djecom. Stoga je jasno koliko je važno uvesti lutku u svakodnevni odgojno-obrazovni rad u području predškolskog odgoja i obrazovanja. Lutka može regulirati ponašanje djece i pomoći im prevladavati strahove i probleme te ih poučavati rješavanju sukoba bez agresije (22, 23, 3). Istodobno ona nudi poželjni model ponašanja. Odgojitelj može rabiti lutku da napućuje na određeni stav, odnosno ponašanje koje će djeca usvojiti mnogo brže, nego ako se povodi samo za verbalnim uputama odgojitelja.

Majaron tvrdi da djeca vjeruju lutki (6). Ona je tu da pomogne odgojitelju prepoznati signale koje šalju djeca i nauči ih ispravno reagirati. Upotreba lutke može isto tako utjecati na percepciju socijalne potpore koju djeca osjećaju kad im se odgojitelj približava s lutkom. Rezultati našeg istraživanja stoga mogu biti korisni u svjetlu tekućeg predškolskog programa odgoja i obrazovanja, koji naglašava važnost razvoja prosocijalnih oblika ponašanja (pogotovu empatije). Različiti (ciljano osmišljeni) načini uporabe lutaka mogu poslužiti kao heuristička procedura ili strategija za promicanje prosocijalnog ponašanja u djece. Ovi rezultati stoga mogu biti preporuka i potvrda da je upotreba lutke u vrtićima društveno poželjni model, koji pruža djeci mogućnost za usvajanje različitih socijalnih iskustava i vještina potrebnih za rješavanje mnogih problema u odnosima s vršnjacima i odraslima. Uporaba lutke prikladna je i na razini primarne i sekundarne prevencije pojave problema agresivnog ponašanja u djece i adolescenata. Zbog pedagoškog potencijala koje imaju lutke, kao što pokazuje ovo istraživanje, njena uporaba u odgojno-obrazovnom radu u vrtiću ne bi trebala biti samo individualna odluka. Naime, potrebno je lutke uvesti kao nužni pedagoški kontekst i pristup u pedagoškoj komunikaciji i interakciji s djecom u dječjem vrtiću.

Bitan mogući nedostatak istraživanja je u mogućnosti da su odgojitelji davali društveno poželjne odgovore, i u pogledu zastupljenosti prosocijalnog (poželjnog) i agresivnog (nepoželjnog) ponašanja. Naime, veća učestalost pozitivnog ponašanja (i bez obzira na znanstvenu svrhu istraživanja) mogla je biti odraz želje da sebe prikažu kao uspješnog odgojitelja, koji pozitivno razvojno djeluje na djecu. U

budućim istraživanjima mogli bismo na još većem i slučajnom uzorku ispitanika pokušati dovesti u vezu različite načine i različitu učestalost uporabe lutke s većim brojem poželjnih i nepoželjnih ponašanja djece (osim agresivnog i prosocijalnog). Tako bismo mogli dobiti kompleksniji uvid u utjecaj lutke na dječje ponašanje, čime bismo stvorili osnovu za još bolje usmjeren program odgojno-obrazovnog rada s predškolskom djecom osnovan na uporabi lutke.

ZAKLJUČAK

Rezultati analize varijance pokazuju statistički značajnu razliku ($p < 0,01$) između kontrolne i eksperimentalne skupine u obje karakteristike ponašanja djece, uz statistički značajno veće rezultate za prosocijalno ponašanje, a niže za agresivno u eksperimentalnoj skupini ispitanika. Znači da odgojitelji u eksperimentalnoj skupini, koji u svom radu često rabe lutku na različite načine, ocjenjuju ponašanje djece u svojim skupinama kao više prosocijalno, a manje agresivno u odnosu na kontrolnu skupinu, u kojoj odgojitelji rijetko ili samo katkad primjenjuju lutku u odgojno-obrazovnom radu.

Povezanost prosocijalnog i agresivnog ponašanja djece negativna je i statistički značajna i u eksperimentalnoj i u kontrolnoj skupini.

LITERATURA

1. Vygotsky LS. Play and its role in the mental development of the child. In: Bruner JS, Jolly A, Sylva K, ed. *Play - its role in development and evaluation*. Harmondsworth: Penguin books, 1976;537-54.
2. Brajša-Žganec A. *Dijete i obitelj*. Jastrebarsko: Naklada Slap, 2003.
3. Katz LG, McClellan DE. *Poticanje razvoja dječje socijalne kompetencije*. Zagreb: Educa, 1999.
4. Kobolt A. Učenje socijalnih vještina u predškolskoj dobi. In: Ivon H, ed. *Zbornik radova 5. dana predškolskog odgoja*. Split: Dječji vrtići Splitsko-dalmatinske županije, 1998;11-5.
5. Vasta R, Haith MM, Miller SA. Odnosi s vršnjacima. In: *Dječja psihologija*; Jastrebarsko: Naklada Slap, 1998;599-644.
6. Majaron E. Lutke u razvoju djeteta. In: Majaron E, Kroflin L, ed. *Lutka... divnog li čuda!* Zagreb: Međunarodni centar za usluge u kulturi (MCUK), 2004.
7. Raboteg-Šarić Z. *Psihologija altruizma-čuvstveni i spoznajni razvoj prosocijalnog ponašanja*. Zagreb: Alineja, 1995.
8. Vlahović-Štetić V. *Priručnik za skalu za procjenu agresivnog i prosocijalnog ponašanja kod djece*. Jastrebarsko: Naklada Slap, 1994.
9. Katz LG. *Talks with teacher of young children*. A Collection Norwood: Nj: Albex, 1999.
10. Bandura A. The self system in reciprocal determinism. *American Psychologist* 1978;33:344-58.

11. Bandura A. Uloga procesa učenja po modelu u razvoju ličnosti. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1982.
12. Bandura A. Social foundations of thought and action: A social cognitive theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1986.
13. Vizek-Vidović V, Vlahović-Štetić V, Rijavec M, Miljković D, ed. Socijalne teorije učenja. In: Psihologija obrazovanja. Zagreb: IEP-VERN, 2003; 184-203.
14. Majaron E. Lutka pri oblikovanju mladega človeka. In: Ivon H, ed. Zbornik radova Scensko stvaralaštvo djece i odraslih za djecu. Šibenik: Gradski vrtići Šibenik, 2000;27-33..
15. Bruner J. Nature and uses of immaturity. In: Bruner J, Jolly A, Sylva, K, ed. Play its Role in Development and Evolution. New York: Penguin Books, 1976.
16. Brogini W. La magia del burattino. Milano: Arnoldo Mondadori Editore S.p.A., 1995.
17. Kobolt A. Komunikacijski trening z uporabo videa. Socialna pedagogika 2001;3:237-55.
18. Kobolt A, Sitar Cvetko J, Stare A. Gledališko ustvarjanje kot socijalno integrativno delo z mladimi. Socialna pedagogika 2005;9:229-65.
19. Birch S, Ladd G. Interpersonal relationships in the school environment and children's early school adjustment. In: Wentzel K, Juvonen J. ed. Social motivation: Understanding children's school adjustment. Cambridge: University Press, 1996:199-225.
20. Pianta RC, Walsh D. High-risk children in the school: creating sustaining relationships. New York: Routledge, 1996.
21. Wentzel K. Effective Teachers are like good parents: Understanding motivation and classroom behavior. American Educational Research Association, 1996.
22. Haug-Schnabel G. Agresivnost u dječjem vrtiću. Zagreb: Educa, 1997.
23. Modrić N. Lutka vodič za razumijevanje ljudskih potreba i za rješavanje sukoba. Zagreb: vlastita naklada, 1999.

Summary

DIFFERENCES IN PROSOCIAL AND AGGRESSIVE BEHAVIOR IN PRESCHOOL CHILDREN DEPENDING ON THE FREQUENCY OF INTERACTION BETWEEN THE CHILD AND A PUPPET

I. Hicela, J. Sindik

Introduction: Puppets are an important educational and therapeutic agent, and an impetus for creative expression in children. Therefore, educators in kindergarten should be familiar with puppets as a medium which is able to stimulate the development of the children. The main goal of this study was to answer the question: are there differences in prosocial and aggressive behavior in preschool children in relation to the frequency of the teacher's use of puppets in her educational work? Materials and methods: Twenty teachers in kindergartens assessed the level of prosocial or aggressive behavior in 248 children, from kindergartens in the Split-Dalmatia County, aged 5.5 to 7 years (each teacher assessed the children in the educational groups of children in the study themselves). The children were placed in an experimental (in which the educator often uses a paper doll) or a control group (in which the educator very rarely used a paper doll). Teachers assessed the behavior of the children in their own educational group in the kindergarten using a scale for assessing prosocial and aggressive behavior in children (Žužul and Vlahović-Štetić). Results: Results of the variance analysis showed that children in the experimental and control groups differed significantly in the prevalence of aggressive and prosocial behavior. Aggressive behavior was significantly more frequent in the control group and prosocial in the experimental group. In both groups, these two types of behaviors were negatively and significantly correlated. Discussion: The main finding of this research suggests that regular use of different methods of using puppets in educational work in kindergartens is correlated with the appearance of two forms of social behavior of children (prosocial and aggressive). These results can provide guidance for practical work, with a potential desirable impact on children, preferably using puppets in educational work. Conclusion: Children in the experimental group (more frequent use of puppets in educational work), were assessed by the teachers as more prosocial and less aggressive than in the control group of children. The relationship between prosocial and aggressive behavior in children is negative and statistically significant in the experimental, as well as in the control group.

Descriptors: EDUCATION; METHODS; CHILD, PRESCHOOL; PLAY AND PLAYTHINGS

Primljeno/Received: 4. 3. 2010.

Prihvaćeno/Accepted: 15. 11. 2010.